



PAGINA 3

**'Sommige mensen zijn te fanatiek'**



PAGINA 5

**'Iedereen moet zich veilig kunnen voelen'**



PAGINA 8

**Werken bij de firma List, Leugen & Bedrog**

VERDER: Kruijmeltsjes hoop voor Greta Thunberg ■ Fantastische metamorfose van de kerk ■ De dood is soms onverdraaglijk ■ Overheid veroorzaakt vaak armoede

Edy Korthals Altes in actie tegen nucleaire wapenwedloop

## 'Ik zie reikhalzend uit naar een Malieveld vol krijsende baby's'

INTERVIEW Het vuur in Edy Korthals Altes is nog niet gedoofd. Integendeel, de Haagse oud-diplomaat lijkt steeds radicaler te worden. Boek na boek getuigt hij van zijn inzet voor een betere wereld. Zijn jongste wapenfeit: actie tegen kernwapens.

'IK BEN WEER UIT DE MOTTEBALLEN gekropen', zegt Edy Korthals Altes met lichte zelfspot. De man die in 1986 zijn baan opzegde als ambassadeur in Spanje uit protest tegen, zoals hij zegt, 'de waanzin van de wapenwedloop', is weer actief geworden. Al is hij bijna 96 en inmiddels geheel blind, zijn geest is alert gebleven en zijn mentale blik misschien wel scherper dan ooit.

Onlangs was hij aanwezig in de Tweede Kamer om een petitie van de Haagse Gemeenschap van Kerken tegen de nucleaire wapenwedloop van een nabrander te voorzien. Niet alleen moeten Nederlandse politici een oproep doen aan de wereldleiders om de aantallen kernwapens te verminderen, aldus de kerken bij monde van voorzitter Ad van der Helm. Nee, zei Altes op persoonlijke titel er nog bij, we moeten Nederlandse piloten ook ontheffen van

### 'En jij, wat doe jij op dit kritieke moment?'

hun 'kernwapentaken'. Met andere woorden: de Amerikaanse atoombommen moeten weg uit Volkel. De aanbieding van de petitie aan de waarnemend voorzitter van de Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken, Joël Voordewind, kreeg in de woorden van Altes zodoende de vorm van – treffende beeldspraak – een tweetrapsraket.

### Droom

Naarmate hij ouder wordt, lijkt Korthals Altes zijn woorden meer kracht bij te zetten. Dat blijft niet onopgemerkt. Hij figureert prominent in het recente boek *De zin van het leven* (2018) van Fokke Obbema, de *Volkskrant*-redacteur die tientallen mensen daarnaar vroeg. Het is inmiddels een bestseller. Altes verwijst daarin naar de fundamentele relatie van de mens met de 'oergrond van zijn bestaan'. Voor Korthals Altes is dat God. Hij pleit voor een 'andere vorm



De wapenwedloop mag dan dreigender zijn dan ooit, Edy Korthals Altes (zie portretfoto) geeft niet toe aan doemdenken.

van leven: materieel soberder, maar rijker van inhoud en met meer aandacht voor de geest. Liefde voor mens en natuur.'

Goed, hij is 'buitengewoon bezorgd', maar hij geeft niet toe aan doemdenken.



In zijn woorden: 'Dat nooit. Ik kan daar zo uitgesproken over zijn dankzij mijn overtuiging dat de wereld in Gods handen ligt. In zijn wereld zijn wonderen mogelijk, kunnen exceptionele mensen plots ontstaan.' Ook al hebben

sommigen een duwtje nodig, voor ze daadwerkelijk in beweging komen. Zelf werd hij geraakt door een droom in Madrid, waarin de vraag van Christus klonk: 'En jij, wat doe jij op dit kritieke moment met jouw mogelijkheden?'

### Triljoen dollar

Wat zou het mooi zijn, mijmert hij, als de scholieren die voor een ander klimaatbeleid de straat opgingen, ook eens demonstreerden tegen de kernwapenwedloop, die immers al het leven bedreigt.

'Ik zie reikhalzend uit naar een Malieveld vol vaders en moeders met hun kinderwagens vol krijsende baby's. Wat we nodig hebben, is een massaal in beweging komen ten behoeve van toekomstige generaties.'

Zijn nieuwste boek *Sprokkelhout, een zoektocht naar zin en geloof* (2018) heeft hij opgedragen aan zijn kleinkinderen.

'Toen mijn achterkleinkind Aafke geboren werd, heb ik gedacht: wat voor

wereld laat ik jou achter?'

We moeten overigens niet denken dat Korthals Altes 'feitenvrij' zijn morele verontwaardiging de wereld in stuurt. Hij zit in internationale wetenschappelijke organisaties en heeft gedetailleerde cijfers paraat over aantallen kernwapens en wat die allemaal kosten. De situatie is volgens hem nu ernstiger dan tijdens de Koude Oorlog. Toen ging het om oorlogsdreiging 'ter land, ter zee en in de lucht'. Daar zijn nu twee dimensies bijgekomen: de ruimte en cyber. 'Ik heb in de jaren tachtig al gewaarschuwd voor een wapenwedloop in de ruimte.'

En over de kosten: 'De grote landen geven nu meer dan twee keer zoveel geld uit aan bewapening, inclusief kernwapens, als tijdens het dieptepunt van de Koude Oorlog. Dan hebben we het wereldwijd over een triljoen dollar in de komende tien jaar, dat is duizend miljard. Bedenk eens, wat je met dat geld allemaal voor goeds kunt doen, aan

maatregelen voor het klimaat en om armoede te bestrijden.'

Zijn alarmerende openhartigheid – 'We spelen met vuur! Stop de nucleaire zelfvernietiging! De mensheid moet in actie komen!' – combineert Edy Korthals Altes met een opmerkelijke fluwelen aanpak van andersdenkenden. Hij is diplomaat gebleven. Hij heeft nog steeds begrip voor mensen in hoge posities die eindeloos moeten wikken en wegen. Zo boog de Adviesraad Internationale Vraagstukken zich

### 'Ik dacht, wat voor wereld laat ik aan Aafke achter?'

onlangs over het kernwapenprobleem tegen de achtergrond van de 'wederzijdse afschrikking', ofwel in Altes' woorden de 'wederzijds verzekerde vernietiging'. Prominenten als oud-NAVO-topman en AIV-voorzitter Jaap de Hoop Scheffer en oud-minister Joris Voorhoeve toonden zich bezorgd over de beheersbaarheid van het apocalyptische vernietigingspotentieel. Maar het uiteindelijke rapport bevatte in de woorden van Korthals Altes slechts 'slappe aanbevelingen'.

Oorzaak van de gematigde taal in officiële rapporten is volgens hem de spaagt waarin Nederland zit. De regering heeft zich uitgesproken tegen de inzet van kernwapens. 'Tegelijk zijn we trouw NAVO-lid en moeten we bereid zijn met Nederlandse JSF-vliegtuigen en -piloten kernwapens af te werpen.' De vraag is, hoe uit dit dilemma te komen. Altes' oplossing: 'Kernwapens weg uit Europa en werken aan een nieuw veiligheidsconcept.' En daarvoor heeft hij mensen nodig die in beweging komen.

JAN GOOSSENSSEN

Tekst van de petitie van de Haagse Gemeenschap van Kerken: [kerkinderhaag.nl](http://kerkinderhaag.nl)

### Filosoof Vlieger over stress en burn-outs



Volgens Welmoed Vlieger, filosoof en *Trouw*-columnist, gaan steeds meer mensen gebukt onder de 'tirannie van perfectie'. Zo verklaart ze de toename van het aantal geregistreerde stress- en burn-outklachten. 'Ondertussen weten we ons met ervaringen en zingevingsvragen rond lijden, tegenslag en verlies geen raad', zegt ze. In haar lezing vertelt ze over een remedie. Gesprek na afloop.

MA. 10 FEB. 20 U. DE TOEVLUCHT, LAAN VAN HOORNWIJK 140, YPENBURG.



### Vrouw, wat maakt je zo bijzonder?

Wie was die vrouw uit dat bijbelverhaal? Wat maakte haar bijzonder? Wat heeft ze ons te zeggen en welke vragen hebben wij voor haar? Pastor Duncan Wielzen en dominee Martine Nijveld brengen de komende maanden vier bijbelvrouwen voor het voetlicht. Wielzen bijt het spits af met Ester.

INFO BIJ NIJVELD, 070 779 07 24.  
DI. 4 FEB. 14:30-16:30 U. BERGKERK,  
DAAL EN BERGSELAAN 50A.



## BIJBEL IN BEELD

# De vuurproef van Mozes

We maken van jongs af aan keuzes. Soms instinctief, soms beredeneerd. En soms maak je een keuze die tegen je gevoel en de logica ingaat. Alsof je door 'iets' of 'iemand', God (?) geleid wordt. Naar een taak die jou later pas duidelijk wordt.

Daraan dacht ik bij het zien van het schilderij 'De kroon van de farao' van Jan Steen in het Mauritshuis. Hij schilderde dit net zo uitbundig als veel van zijn profane werken.

Het tafereel speelt in de tijd van de slavernij van het Joodse volk in Egypte. Omdat de farao bang was dat het volk te groot werd, gaf hij opdracht alle pasgeboren Joodse jongetjes te doden. Om dit te voorkomen, was Mozes door zijn moeder in een biezen mandje gelegd aan de oever van de Nijl, precies op de plaats waar de dochter van de farao zich dagelijks baadde. Deze prinses vindt het biezenmandje en de baby. Vertederd neemt ze hem mee, hoewel ze weet dat het een Joods jongetje moet zijn. Zo groeit Mozes als peuter op aan het koninklijke hof. Je leest het in Exodus hoofdstuk 1 en 2.

## Gouden juwelen

Over zijn tijd als kind aldaar vinden we niets in de Bijbel. Maar wel in de Joodse traditie, zoals in de *Midrash rabba Exodus*. Daarin wordt het zeer populaire verhaal verteld dat Mozes op een keer op de schoot van Farao speelt. Hij pakt ondeugend diens kroon en gooit deze op de grond. Daarbij breekt

het beeldje van de godin Astarte eraf. Farao vreest dat dit een teken is dat hij aan Mozes zijn troon zal verliezen en vraagt zijn astrologen om advies. Eén van hen – de man links naast de farao – stelt voor om hem te testen.

Aldus gebeurt. Een jonge bediende links onderaan zet een schaal met gloeiende kolen én een buidel gouden juwelen voor Mozes neer. Mozes

## 'Je bent slechts de lens waarop de lichtstraal valt'

'kiest' – volkomen onlogisch natuurlijk – voor een gloeiend kooltje (volgens sommige versies van het verhaal gestuurd door een engel) en steekt dat in zijn mondje, waardoor hij zijn hand en tong verbrandt.

We zien op het schilderij de huilende Mozes, die getroost wordt door de prinses die verwijtend naar haar norske vader kijkt. Op de achtergrond heeft Jan Steen er ook nog een verbaasde Joodse priester en een ingekeerde 'oudste' als getuigen bij geschilderd. Om het verhaal als betrouwbaar kracht bij te zetten?



'Mozes en de kroon van de farao' (Jan Steen, Mauritshuis).

Dat Mozes een vurig kooltje koos, is dus onlogisch, maar wijst vooruit naar de toekomst. Want eenmaal volwassen zal hij door God worden geroepen om de macht van farao (en zijn goden) te breken en het volk Israël uit de slavernij van Egypte te leiden. Als het zover is, protesteert Mozes daar heftig tegen: Hij kan slecht spreken. De oorzaak ligt volgens dit verhaal dus in de 'vuurproef' die hij als kind onderging. Toch gaat hij, al is het tegen wil en dank. Waarom? Omdat hij diep in zijn hart vertrouwen voelt: God zal er bij zijn, kome wat komt.

## 'Niet ik, maar God in mij'

Dit doet me denken aan Dag Hammarskjöld, die in de jaren '50 secretaris-generaal van de Verenigde Naties was. Hij was ervan overtuigd dat zijn inzet en zijn succes in zijn werk niet zijn eigen verdiensten waren, maar te danken aan de werking van God in hem. Zoals hij in zijn dagboek schreef: 'Je bent niet de olie, je bent niet de lucht - Je bent slechts het punt van ontsteking, de luciferkop, waar de vlam ontstaat. Je bent slechts de lens waarop de lichtstraal valt. Als lens kun je het licht alleen maar ontvangen, in je opnemen en teruggeven'.

En ergens anders nog kernachtiger: 'Niet ik, maar God in mij'.

JOHN BATIST

Gepensioneerd pastoraal werker.

Haagse Dominicus bestaat tien jaar

## 'We zijn een soort waterbed met hier en daar een spijker'



Een slag tegen de klankschaal luidt het begin in van de Haagse Dominicus-dienst.

REPORTAGE Tien jaar geleden werd naar het voorbeeld van de Dominicus in Amsterdam de Haagse variant opgericht. Wie vooral Huub Oosterhuis-liederen wil zingen, kan hier terecht. De actualiteit neemt een onmisbare plaats in tijdens de vieringen en de gemeenschap kenmerkt zich verder door de platte structuur.

'Ben ik te laat?', denk ik, als ik bij de Bethelkapel aankom en binnen fors gezang hoor. Maar het blijkt dat een half uur voordat de Haagse Dominicus-dienst

## Zo spontaan kan het hier gaan

begint, alle liederen worden geoefend. De dirigent staat breed te zwaaien en legt uit hoe sommige loopjes gaan. Naderhand hoor ik dat een specifieke

liedcultuur de reden was om deze gemeenschap op te richten. Er staan vooral Huub Oosterhuis-liederen op het programma en die worden standaard door koor én bezoekers tegelijk gezongen. Het koor klinkt vierstemmig boven de anderen uit. Het samen zingen, met elkaar meedoen – dat is belangrijk. Dit is een van de uitgangspunten van de Dominicus in Amsterdam, het grote voorbeeld van de Haagse naamgenoot.

Andere kenmerken zijn: het is oecumenisch, er is een sterke verbinding met de actualiteit, er is ruimte voor nieuwe rituelen en de voorgangers komen deels uit de groep zelf. Ze zijn in elk geval niet per se predikant, bij voorkeur wel theoloog, maar ook 'gewone leden' hebben een grote rol. De toon is niet 'kerks'. Zelfs is dat een criterium waar sprekers op beoordeeld worden; als ze een kerkelijk 'toontje' aanslaan, passen ze hier niet – zo vertelt voorzitter Henk Baars na afloop.

'En ze moeten kwaliteit bieden, niet een kletsverhaal ophangen.'

## Klankschaal

Bij de opening van de dienst geeft een van de voorgangers een slag tegen een klankschaal. Vandaag zijn er drie tekstlezingen, steeds gevolgd door een lied en een korte reflectie. Na zo'n bezinning volgt weer het klankschaalgeluid. Iemand van de voorbereidingsgroep had dit bij deze dienst zo bedacht, en dat idee is unaniem overgenomen. Zo spontaan kan het hier gaan.

In de drie lezingen staan kinderen centraal, kindermoord – zelfs. Eerst gaat het over het plan van Herodes om alle pasgeboren jongens, inclusief Jezus, te doden. Daarna over farao's opdracht aan de Egyptische vroedvrouwen om alle Hebreeuwse babyjongetjes in de Nijl te gooien – wat ze niet doen. En tot slot klinkt een stuk uit de toespraak die milieuactivist Greta Thunberg hield in de Verenigde Naties. Ook hier gaat het over hoe volwassenen beslissen over het lot van kinderen, huidige en toekomstige.

## 'We bieden vertroosting en verwarring'

Voorganger Tamme Wiegersma leest op indringende wijze de Nederlandse vertaling voor.

Nienke van Dijk, voormalig directeur van Stek (stichting voor Kerk en Stad), houdt de reflectie. Over Greta Thunberg zegt ze: 'De kruimeltjes hoop die wij als geschenken aan haar voeten leggen, zijn niet genoeg.' Prachtig hoe Van Dijk drie verhalen aan elkaar verbindt, over de wijzen die Maria en Jozef een vluchtroute aanraadden, over de 'vroede vrouwen'

uit Egypte en over het wijze kind Thunberg dat 'spreekt met een profetische woede'. Verfrissend, zoals oude en nieuwe teksten naast elkaar klinken.

## Zachte watten

Verschillende bezoekers vertellen waarom ze hier zo graag komen. Allemaal vooral vanwege de liederen en het samen zingen. Een deel is ook lid van

## 'De krant op de Bijbel, dat is het adagium'

de Ekklesia, de Haagse basisgemeente. Een man zegt dat hij in de rooms-katholieke Elandstraatkerk kwam, maar daar is afgehaakt toen een vrouwelijke voorganger sommige rituelen niet meer mocht voltrekken. Dat is trouwens ook de reden waarom het bijna voltallige koor – dat decennialang als Jenkhakoor bij deze Elandstraatkerk hoorde – daar vertrok en verderging bij de Haagse Dominicus.

De gemeenschap bestaat in februari tien jaar. In de nieuwsbrief die aan dit jubileum gewijd is, schrijft voorzitter Baars dat deze gemeenschap er is 'tegen de verdrukking in'. Het aanspreken van je ziel; je gemoed vertroosting bieden maar ook verwarring brengen, is een deel van de missie, schrijft hij. 'Nog altijd hanteren wij het adagium de krant op de Bijbel te leggen en daarmee ook de politieke actualiteit te volgen. Je ziel uitdagen en in zachte watten leggen (...). Een soort waterbed met hier en daar een spijker.'

MARGOT C. BERENDS

Dienst om de twee weken, jubileumviering: 2 februari, 10.30 uur, Thomas Schwenckestraat 30.

## Rabbin van Praag over joodse rouw



Het AlleenCafé in Laak is een maandelijkse ontmoetingsmiddag voor rouwendenden. Deze maand is een bijzondere spreker te gast. Marianne van Praag, rabbin in de Liberaal Joodse Gemeente, vertelt over het leven met rouw als joodse vrouw.

MA. 11 FEB. 14:30-16:30 U.  
BUURT-EN-KERKHUIS DE OASE,  
VAN MEURSSTRAAT 1

## Godian Ejiogu over rechtvaardigheid

Welke stappen zijn nodig om een rechtvaardige, vreedzame samenleving waar te maken? Wie voelt zich in z'n dromen bedreigd? Wat is bedreigend voor het rechtssysteem, voor culturen en tradities in Nederland? Zomaar wat onderwerpen die Godian Ejiogu, schrijver en geestelijk verzorger uit Nigeria, in een lezing aansnijdt. Vanuit zijn eigen ervaringen schrijft hij in *Mijn droom* (2018) over thema's als kolonialisme, rechtvaardigheid en de multiculturele samenleving in het licht van het evangelie. Na zijn lezing een publieksgesprek. Org.: De Zinnen, parochie De Vier Evangelisten, parochie Maria Sterre der Zee.

OPGAVE:

SECRETARIAAT@RKDENHAAG.NL.  
DI. 11 FEB. 20-22 U. € 5. PASTORIE  
MARIA VAN EIK EN DUINEN,  
LOOSDUINSE HOOFDSTRAAT 6.





Internationale groep leert Nederlands

# ‘Integratie is jezelf vinden in een andere cultuur’

REPORTAGE Wat is integratie? Rapporten en evaluaties genoeg, maar zullen we het eens vragen aan degenen die geacht worden te integreren?

Rond half zeven 's avonds, hartje Schilderswijk. Een halfuur voordat de taallessen beginnen, scharrelt een man met baard en opvallend lichte ogen wat besluiteloos rond voor de deur van het Multicultureel Ontmoetingscentrum (MOC). ‘Dit was mijn eerste school’, verklaart Abdur Qureshi (38) even later, zijn aanvankelijke schuchterheid snel aflegend. De Pakistaan kwam een jaar of vijf geleden naar Den Haag vanuit het Verenigd Koninkrijk, waar hij acht jaar als boekhouder had gewerkt. In Nederland bleek dat van weinig waarde en moest hij onderaan beginnen. Aankloppen bij het MOC, dat laagdrempelige taallessen verzorgt voor iedereen die bereid is er moeite voor te

dekselse Nederlands, dáár hebben de pupillen van Kerkklaan toch wel moeite mee.

De docent spaart hen vanavond niet. Hij heeft een vragenlijst opgesteld rond de vraag: ‘Wat is integratie?’. In groepjes van drie buigen zijn leerlingen zich erover. Het merendeel van de vragen vergt nog niet het uiterste van de groep. Benoemen wat de meest voorkomende Nederlandse tradities en favoriete gerechten zijn, dat lukt

wel. De drie dominante religies zijn eveneens bekend en met wat goede wil zijn rap en rock tot Nederlandse muziekstromingen te rekenen. Zelfs de taakverdeling tussen man en vrouw zit er goed in, al is een enkele variant (‘De man werkt in de tuin’) mogelijk niet precies wat Kerkklaan wil horen.

Maar wat is nou eigenlijk integratie? Ondanks hun moeilijke gezichten en verontschuldigende glimlachjes

hebben de leerlingen zich er niet zomaar vanaf gemaakt. De antwoorden lopen uiteen van ‘kennismaken’, ‘respect en vrijheid, enz.’, ‘kennen, respecteren en meedoen aan een andere cultuur’ tot ‘Nederlands spreken, kennismaken en een baan zoeken’. Verrassend is: ‘Integratie is het vermengen van verschillende culturen, alles samenbrengen’ en met stip op één komt: ‘Jezelf vinden in een andere cultuur’.

In de pauze tussen de lesuren is een kwartet leerlingen bereid wat meer over hun persoonlijke ervaringen met Nederland te vertellen. De verzekeringen

zijn duur, vooral het eigen risico, vindt Joseph uit Egypte. Het aanvragen van een aanvullende uitkering is geen pretje, meldt Angélica uit Ecuador. Sommige mensen zijn te fanatiek, zoals de Duindorpers met hun brandstapel, meent Amadou uit Senegal. En maaltijdbezoekers op elektrische fietsen zijn gevaarlijk, betoogt Nesri uit Indonesië.

Angélica vindt het lastig om met Nederlanders te communiceren, omdat haar taalbeheersing nog niet optimaal is. Enkel een baan bij een ijssalon hebben is moeilijk volgens Joseph, aangezien er 's winters geen werk is. En het openbaar vervoer is een beetje te duur om het autoverkeer voldoende te ontmoedigen. Regels zijn regels in Nederland en dat onderschrijft Angélica van harte. De mensen zijn ruimdenkend en plukken geen bloemen in parken. Die laten ze staan voor anderen

## ‘Geen bloemen plukken, goede mentaliteit’

doen, bleek een goed idee. ‘Als ik één woord per les leerde, was dat genoeg’, herinnert hij zich in een van de talloze lokaaltjes van het immense pand aan de Teniersstraat. ‘Iedereen zegt: je hebt de Nederlandse taal nodig.’

Daar is ook de gevorderdengroep van docent Matthijs Kerkklaan van door-drongen. De leerlingen komen uit Egypte, Marokko, Senegal, de Filipijnen, Indonesië, China, Ecuador, Peru en Venezuela. De meesten zijn goedlachs, maken grapjes, dagen elkaar uit met milde spot. Eigenlijk doen ze precies waar veel inwoners van de Hofstad prat op gaan. Maar dat



Het Multicultureel Ontmoetingscentrum, een kleurrijk laboratorium voor integratie.

FOTOGRAF: MATTHIJS TERMEER

## ‘Sommigen hier zijn te fanatiek’

en dat getuigt volgens Nesri van een goede mentaliteit. Amadou prijst de Nederlandse regering om haar organisatie en oplossingsgerichtheid, zoals bij de snelheidslimiet op autowegen.

Oud-leerling Qureshi drijft inmiddels een wasserette en stomerij in de Stevinstraat. Het wachten is nog op de papieren die officieel moeten bevestigen dat hij het vereiste aantal uren in zijn inburgeringsexamen ONA (‘Oriëntatie op de Nederlandse Arbeidsmarkt’) heeft gestoken. Pas dan beschouwt Abdur Qureshi zichzelf als geïntegreerd.

MATTHIJS TERMEER

Hiphop rapt over herkenbare dilemma's

# ‘Wij willen een rolmodel zijn’



Het devies van Sherwin (l) en Jeremiah: ‘Jezelf overgeven en kijken welke deuren geopend worden.’

INTERVIEW Ze maken muziek en geven workshops. De doelgroep: jongeren die in de knel zitten. Sherwin Blijd en Jeremiah Durand zijn dertigers die nog weten hoe het voelt om puber te zijn. Ze brengen de worstelingen en valkuilen onder woorden. Hun inspiratie vinden ze in het christelijke geloof.

En Haagse stichting en muziekgroep die zichzelf Hiphop noemt? Dat maakt nieuwsgierig. In het restaurant van het gemeentehuis spreek ik twee jonge mannen: Sherwin Blijd en Jeremiah Durand. Naast optreden geven zij met anderen workshops aan jongeren die worstelen met hun identiteit. Dit doen ze in buurthuizen, (justitiële) instellingen voor jongeren en scholen. Ook in kerkdiensten spelen zij graag muziek.

In de workshops leren de deelnemers ritmische poëzie schrijven en hun eigen muziek maken. Sherwin: ‘Jongeren hebben het moeilijk met zichzelf, halen kattenkwaad uit, zijn soms dropouts zonder opleiding en vallen daarmee tussen wal en schip. Ik hoor vaak dat ze het gevoel hebben nergens goed in te zijn en zie veel depressiviteit en onzekerheid. Wij kennen dat beiden uit onze eigen puberteit. Dan zoek je naar rolmodellen, maar soms kijk je dan op tegen de verkeerde mensen. Wij willen een positief voorbeeld zijn, al zijn wij niet perfect.’

## Gevangenis

Jeremiah: ‘Ik heb als puber ook problemen gehad met de vragen die jongeren vandaag de dag bezighouden. Het gevoel nergens thuis te horen, de vraag waarom je eigenlijk leeft.’ Over dat dilemma staat op de website van Hiphop een video van Jeremiah met het nummer *zStrijd*. Hij rapt in de video: ‘Wat ik doe wil ik niet, wat ik wil doe ik niet’. Jeremiah zegt hierover: ‘Die strijd voer ik nog steeds.’

Beiden vinden hun inspiratie in het christelijke geloof. Sherwin: ‘De band met God is de basis in ons leven, waar we kracht uit putten. We evangeliseren niet in ons werk, maar als jongeren ernaar vragen, praten we er wel over. Onze inspiratiebron moet blijken uit onze muziek.’

De groep treedt ook op in gevangenissen. Jeremiah: ‘Kortgeleden waren we op een jeugd-dag in Leiden. Na afloop kwam een jongen naar ons toe die we eerder in de gevangenis ontmoet hebben. Hij vertelde dat hij speciaal naar Leiden was gekomen om ons weer te zien, dat hij ontslagen was uit de gevangenis en dat het goed met hem ging. Daar doe je het voor.’

## ‘Wat ik doe wil ik niet, wat ik wil doe ik niet’

Op de vraag wat hun droom voor de toekomst is, vertelt Sherwin: ‘Ik droom ervan dat wij alle tijd hebben om onze creativiteit ten volle te benutten en met onze muziek anderen te inspireren.’ Beiden hebben naast Hiphop werk dat moet zorgen voor brood op de plank. Sherwin heeft een eigen onderneming waar hij muziekevenementen organiseert. Jeremiah werkt als jongeren- en talentcoach. Sherwin heeft zich een Hiphop-doel gesteld: ‘Ik wil minstens eens per week een nummer schrijven.’ De samenstelling van de groep wisselt, maar Jeremiah en Sherwin vormen samen met video- en fotograaf Melvin Kabelefodi de kern. Daarnaast hebben ze een groot netwerk van talentvolle mensen om zich heen. ‘Zie ons maar als een collectief’, zegt Sherwin. ‘Plannen voor de toekomst maken we niet, want alles in de muziekwereld verandert in snel tempo. Toen we begonnen brachten we nog cd's uit, nu is alles digitaal te downloaden. Je moet jezelf voortdurend blijven vernieuwen. *Go with God* en dat betekent: jezelf overgeven en kijken welke deuren er geopend worden.’

GREET KAPPERS

Info: [hiphop.nl](http://hiphop.nl)



Joanne Zwart ontwierp interieur Pax Christikerk

# Huppelend test de architecte de akoestiek

REPORTAGE De totaal verbouwde Pax Christikerk in Mariahoeve is veranderd in een nagelnieuw godshuis annex gemeenschapsruimte. De Amsterdamse interieurarchitect Joanne Zwart ontwierp een volledig nieuwe inrichting.

Joanne Zwart heeft als credo 'ruimte ontwerpen'. Op haar website schrijft ze: 'Ruimte creëren om te ontmoeten, spelen, leren, zorgen en te verwonderen; en zo een plek te maken waarin mensen tot hun recht komen, dat vind ik het mooiste dat er is.' In levenden lijve voegt ze eraan toe: 'Ik wil het materiaal door mijn vingers laten gaan, zodat er iets ontstaat wat sprankelt en waar je blij van wordt.' En blij is ze. Neuriënd, bijna huppelend beweegt ze zich door de Pax Christikerk. Met gretige aandacht luistert ze naar de mening van een gemeentelid ('een fantastische metamorfose natuurlijk'). En met koesterende blikken neemt ze de oude banken – veranderd in houten wandafwerking – in zich op. Daarnaast bestelde ze kleurstenen om er een moeilijk te definiëren artistiek proces ('dat kan ik je niet uitleggen')

## 'Je ziet het gebeuren. Comfortabel, gezellig'

op los te laten. Het resultaat: de 'ruimtelijke beleving' en kleurcontrasten à la Joanne Zwart zijn in verschillende multifunctionele ruimten, de toiletten en het liturgisch centrum van de Pax Christikerk terug te vinden.

### Nieuwe burens

Het oude gebouw van architect Piet Verhave aan het Vlamenburg is drastisch veranderd. De gereformeerde kerk, onderdeel van de PKN-gemeente 's-Gravenhage-Oost, kwam al een



'Visuele rust om in godgerichtheid te komen', dat is wat een bezoeker van de herbouwde Pax Christikerk moet ervaren.

jaar bijeen in een noodgebouw, zó slecht was het gesteld met de kerk uit 1965. Een deel van de tuin, de pastorie en de bijgebouwen werden verkocht aan een projectontwikkelaar. De kerk krijgt nu burens: aan 62 appartementen wordt de laatste hand gelegd. Tekenaars van KCAP-architecten kregen vervolgens de kans een nieuwe kerkzaal, een café-achtige ontmoetingsplek en verschillende multifunctionele ruimten te ontwerpen. Van de donkere, volgens sommigen mufte jarenzeventigsfeer bleef niets over. Zwart krijgt op deze maandag voor het eerst het eindresultaat te zien. Tijdens de feestelijke opening, al in oktober, stonden er nog her en der bouwsteigers. Predikant Peter Bakker sprak lovende woorden, maar de architect

kon haar creatie nog niet volledig inspecteren. Nu maakt de Amsterdamse meteen een serie foto's en test met haar hoge sopraan en passant de akoestiek van het 'balkon', de opengewerkte verdieping die nog geen bestemming heeft gekregen. Wat zijn jullie voor gemeente? Formeel? Informeel? Hoe zien jullie samenkomsten eruit? Het zijn enkele van de vragen die Zwart aan haar opdrachtgever

stelde. De gemeenteleden verlangden volgens haar naar een plek waar ze het gevoel zouden hebben meer met elkaar te delen. Een kolfje naar de hand van de architect, die kan bogen op een flink portfolio van interieurontwerpen voor kerken, scholen en zorginstellingen. Sleutelbegrippen: 'georiënteerd zijn op elkaar' en 'aanvoelen hoe mensen zich bewegen in een ruimte'. 'De ontmoeting met elkaar', zegt Zwart, 'dat is ook een gemeenschap zijn.'

## 'Niet alles ligt op jouw schouders'

In het liturgisch centrum, ontworpen door architect Michael Lubbers, bracht Zwart met doordacht kleurgebruik en functioneel contrast 'visuele rust om in een godgerichtheid te komen' aan. In het 'café' vinden ook niet-kerkelijke activiteiten plaats, zoals gezellig koffieleuten voor buurtbewoners tijdens de inloopochtend. 'Je ziet het gebeuren', glimlacht Zwart over deze door haar ingerichte ruimte. 'Comfortabel, gezellig.'

Joanne Zwart zegt: 'Als mens heb je een verantwoordelijkheid, maar er is ook rust in het geloof dat niet alles op jouw schouders ligt.' Zo is het ook met haar interieurontwerpen. Op enig moment moet ze 'haar' ruimte uit handen geven en gaat deze een eigen leven leiden. 'De gebruikers gaan zich die toe-eigenen. Daar heb ik beperkte invloed op.'

MATTHIJS TERMEER

## Zinzoekers aan het bier en aan de praat

Jongeren tussen de twintig en dertig jaar zijn welkom voor een avondje bij de Broeders van Sint Jan. Een van hen geeft een rondleiding aan de 'Zinzoekers', want zo noemt de jongerengroep zich. Van kapel tot schuilkerk, aan geen kamer in het grote pand wordt voorbijgegaan. Dus ook de brouwerij wordt aangedaan. Het biertje Haagsche Broeder staat in de Nederlandse Bier Top 5 en de productie van het gerstenat wordt binnenkort vertienvoudigd. Onder het genot van een drankje vertellen de broeders over hun kloosterleven. Opgave via gerhard@zinzoekers.nl.

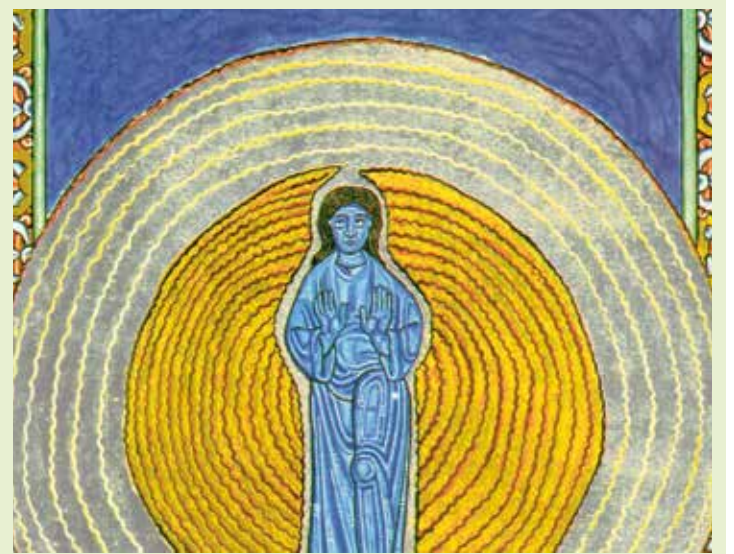
DO. 6 FEB. 19:30-22 U. € 15 (OF MINDER IN OVERLEG). OUDE MOLSTRAAT 35.



## Wietske Verkuyl: zoeken naar beelden van het geloof

In woorden en beelden proberen we te vangen wat niet te vangen is. Hoe is, bijvoorbeeld, de Heilige Geest uitgebeeld in de schilderkunst? En het vrouwelijke aspect van God? Of wijsheid? Theoloog Wietske Verkuyl geeft een workshop. De avond begint met een inleiding over schilderen. Vervolgens zoeken de deelnemers naar beelden die aansluiten bij het eigen geloof.

VR. 7 FEB. 20 U.  
ABDIJKERK, WILLEM  
III-STRAAT 40.



## IN-DRUK

## RUIMTE MAKEN

Voor mijn gevoel is de verlies- en winstrekening van 2019 wel wat onevenwichtig uitgevallen. Aan de positieve kant schrijf ik de geboorte van een klein- én achterkleinkind! 'Nu merk je toch wel dat je oud wordt?', hoorde ik nog al eens. Hijgend achter mijn echtgenote fietsend in de Delftse Hout realiseerde ik mij al eerder dat ik geen jonge god meer ben. Om over, voor de lezer onzichtbare, andere tekenen van verval maar te zwijgen. Maar even terugkomend op die nieuwe borelingen: je zou jaloers worden op de jonge ouders. Wat zijn het toch een prachtige wezentjes! Daar als ouders mee te mogen aantuddelen en mee te maken hoe ze hun wereld – en vele harten – overeren. En dankzij filmpjes en foto's op de sociale media maak je er veel meer van mee dan vroeger.

Op mijn verliesrekening staan dit jaar wel vier

vrienden, met wie ik zeer lang, of iets kortere tijd, optrok. Geen vriendin, maar wel een bijzondere buurvrouw, ontviel ons ook. Wij 'deelden' de tuinman, zorgden zo nodig voor haar poezen, brachten een bloemetje mee van de markt. Nooit meer zal ze dit jaar spontaan aanbellen om 'zomaar' iets voor bij de koffie af te geven. Een grote glimlach was het laatste geschenk dat wij van haar ontvingen, bij het laatste 'adieu'. We gaven een beetje mantelzorg, kregen er veel voor terug. Het hoort bij het ouder worden, mensen waarmee je optrok vallen weg. Ik hoor anderen zeggen: 'Wat is dat toch onwezenlijk. Vorige week hadden we nog een goed gesprek, nu is zij/hij weg!'

Onverdraaglijk is het bijna dat de dood een geliefd mens tot verleden tijd maakt. Die ander belichaamde een universum aan talent en kennis, humor en kritische zin. Een woord, een gebaar was genoeg om te beseffen wat een rijkdom dat 'anders-zijn' was.



'Wat zou ik zonder U geweest zijn', zing ik graag in de kerk. Dankzij de Eeuwige ben ik die ik ben. Maar dat gaat ook op voor de mensen die mij de moeite waard vonden om van te houden of om van mening mee te verschillen. Zonder hen was ik een onbeschreven blad. In de Schrift gebruikt de apostel Paulus het beeld van het 'lichaam' om die onderlinge afhankelijkheid te illustreren.

Hand en voet, oog en oor, ze kunnen niet zonder elkaar. Hij had die beeldspraak trouwens ontleend aan Griekse wijsgeren, die zo over de menselijke samenleving spraken.

De verlies- en winstrekening wil ik daarom niet beperken tot mijn eigen, kleine universum. Ik deel mijn verdriet met schoonzusters, vrienden en mensen die mij voorheen onbekend waren. We delen ook herinneringen, onuitwisbaar geschreven in onze harten en gedachten. En het wonderlijke doet zich dan voor dat we door dat delen de beminde afwezige beter leren kennen dan bij leven. De dood neemt niet alleen maar af, maar schept ook ruimte voor nieuwe liefde, nieuwe inspiratie.

Misschien licht hier een klein begin op van wat in de kerk 'opstanding' heet. Maar laten we niet te ver op Pasen vooruitlopen. Eerst ruimte laten voor verdriet en het delen ervan.

ROB VAN ESSEN



Raadsleden over lastige kwesties: doen of niet doen?

# Meldpunt integriteit moet vertrouwen in het stadhuis terugbrengen

**INTERVIEW** Het nieuwe stadsbestuur van Den Haag heeft een online ‘meldpunt integriteit’ in het leven geroepen. Burgers kunnen hier melden wanneer ze vermoeden dat een raadslid of medewerker niet integer werkt en zich bijvoorbeeld schuldig maakt aan fraude, corruptie, belangenverstrengeling of misbruik van bevoegdheid.

In het nieuwe coalitieprogramma ‘Samen voor de Stad’ wordt herstel van het vertrouwen als belangrijke prioriteit genoemd. De vorige coalitie moest aftreden als gevolg van een vertrouwenscrisis rond Groep De Mos / Hart voor Den Haag.

Mikal Tseggai is sinds 2018 raadslid voor de PvdA. Haar uitgangspunt op het gebied van integriteit is: bij twijfel niet doen. ‘Je moet te allen tijde de schijn van belangenverstrengeling tegengaan. Als je als gemeenteraadslid iets voor anderen wilt doen, moet je je altijd afvragen of je dat zelf kunt doen. Het kan verstandig zijn om het aan een collega te vragen als je er zelf belang bij hebt.’

Tseggai heeft dit soort dilemma’s nog niet bij de hand gehad, maar vindt het belangrijk er alert op te zijn.

‘Ik heb samen met een D66-collega een weekendschool gerund. Toen hebben we afgesproken om afstand te bewaren wanneer een subsidieaanvraag voor weekendscholen besproken zou worden. Ik zou niet mee hebben gestemd.’

## ‘Plaatselijke politiek is nog lastiger dan landelijke politiek’

Tseggai vindt het belangrijk dat het meldpunt integriteit er is. ‘Iedereen moet zich veilig kunnen voelen en kunnen melden als mensen misbruik maken van hun positie.’ Lokale politiek is wat dat betreft nog lastiger dan landelijke politiek, vindt ze. ‘Je hebt veel informele contacten. Zelf heb ik geen koophuis, maar mijn beste vriendin misschien wel. Stel dat ik een beslissing moet nemen over een maatregel waardoor de waarde van haar huis omlaag zou gaan. Dan moet ik durven zeggen: mijn vriendin woont in deze straat, de maatregel is misschien nadelig voor haar, maar wat zou ik in ieder ander geval doen? En dat dan ook gewoon doen.’

### Spiegel

Bert van Alphen is – opnieuw – wethouder namens GroenLinks. ‘Van mijn ouders heb ik



Integriteit: kun je jezelf in de spiegel aankijken en de vraag beantwoorden of je goed hebt gehandeld?

geleerd dat je jezelf ’s avonds in de spiegel moet kunnen aankijken en de vraag beantwoorden of je die dag goed gehandeld hebt. Zo probeer ik door het leven te gaan en mijn functie te vervullen,’ zegt hij.

## ‘Ik beloof niets waar ik niet zelf in kan geloven’

‘Als bestuurder moet je het gedrag vertonen dat je graag bij de burgers wilt zien. Het is niet altijd gemakkelijk om rechtvaardig en integer te zijn; er kunnen ook andere belangen meespelen. Het gebeurt dat mensen om hulp vragen en de nood zo hoog is dat je de neiging

hebt de zaak in de goede richting te zetten. Maar eigenlijk moet je het via de ambtelijke weg laten lopen om gelijke behandeling te garanderen. Dan botst het systeem met de menselijke nood. Het is belangrijk dat je altijd achteraf kunt verantwoorden dat je handelde uit goede wil.’

### Lantaarnpalen

Soms spelen er ook persoonlijke belangen. Van Alphen: ‘In mijn eigen straatje is het niet goed geregeld met de lantaarnpalen. Het gaat natuurlijk nergens over, maar even als voorbeeld. Als bewoner ben ik geneigd tegen de gemeente te zeggen dat daar snel iets aan gedaan moet worden, maar omdat ik wethouder ben kan ik dat niet doen. Je moet altijd goed nadenken vanuit

welke functie je contact zoekt met overheden en instanties.’

Ook wordt hij weleens gevraagd op te treden namens een groep mensen of een beslissing in hun voordeel te nemen. Van Alphen: ‘Ik zeg dan dat ik dat vanuit mijn functie niet op die manier kan doen. Mijn stelregel is om niets te beloven waar ik niet zelf in kan geloven.’

Het meldpunt integriteit vindt hij een belangrijke stap in de goede richting. ‘Het is goed om als overheid uit te stralen: wees niet bang, we zijn er niet om je te straffen, maar we zijn er om elkaar te ondersteunen. We moeten ons best doen om het vertrouwen in de overheid terug te krijgen. Dat is een flinke klus en daarvoor zijn we hard aan het werk.’

IRNA VAN DER WEKKE

## ‘Bijbel spreekt van gaafheid en zuiver geweten’

*Kerk in Den Haag*-redactielid en theoloog Rob van Essen: ‘De opmerking van Van Alphen dat je jezelf in de spiegel moet kunnen aankijken, geeft mooi weer waar het ook in de Bijbel over gaat bij integriteit.’

Het woord als zodanig komt in geen enkele Nederlandse Bijbelvertaling voor, maar wel woorden als oprechtheid, een zuiver geweten en gaafheid. In het Oude Testament is het een kwaliteit die van koningen en gezaghebbers gevraagd wordt, met een sterke nadruk op onpartijdigheid. In een rechtszaak mag je zelfs de arme niet voortrekken. Maar het hoort ook bij gewone mensen. Het is een basishouding die van iedereen gevraagd wordt en die een samenleving leefbaar maakt.

In het Nieuwe Testament zie je het begrip vooral terug in de Brief van Jakobus, waar staat dat je je geloof toont door wat je doet. Het aardige van de bijbelse noties is dat je niet gelovig hoeft te zijn om te zeggen: dit maakt het leven leefbaar.’

## Herdenking ‘75 jaar vrijheid’

Nederland viert dit voorjaar dat we 75 jaar geleden bevrijd werden. Gedurende het jaar schenken kerken met gevarieerde activiteiten aandacht aan oorlog en bevrijding.



### Bevrijding van Duitsland

De bevrijding van de Duitse bezetting is een gebeurtenis die – volgens de voormalige Duitse Bondsresident Richard von Weizsäcker – ook Duitsland bevrijdde, namelijk van de dictatoriale geweldsheerschap van de nazi’s.

Voor de grootmoeder van dominee Axel Wicke, Elfriede Schmidt, betekende deze bevrijding dat zij te voet met drie kleine kinderen – zijn moeder was net twee – dwars door Duitsland, van een dorp in de buurt van Dresden tot aan de Nederlandse grens moest vluchten. Onderweg gebeurden gruwelijkheden. Maar ze beleefden ook wonderen van medemenselijkheid.

Na het oorlogseinde wilde zij alles zo snel mogelijk vergeten, maar Wickes grootvader haalde haar over om haar ervaringen op te schrijven. Het *Fluchtbericht* dat daaruit voortvloeide is tot de dag van vandaag verplichte lectuur in de familie.

Axel Wicke citeert ruim uit dit bijzondere tijdsdocument. Hij vertelt ook hoe verschillend Duitsers de *Untergang*, zoals ook zijn grootmoeder het oorlogseinde noemt, hebben ervaren.

WOE. 19 FEB. 14:30-16:30 U. MARANATHAKERK, 2E SWEELINCKSTRAAT 156.

### Dwargarbeid

Corien Glaudemans, werkzaam bij het Haagse Gemeente-archief, houdt een lezing over haar onderzoek naar Joodse Hagenaars die van juni tot oktober 1942 dwargarbeid verrichtten in werkkampen in Noordoost-Nederland. Glaudemans is bestuurslid van de Stichting Joods Erfgoed Den Haag.

ZO. 23 FEB. 14-16 U. CENTRUM CHAJ, SPAARWATERSTRAAT 200.



## Kritiek op ‘industrie van hulpverlening’

Onderzoeksjournalist en schrijfster Linda Polman publiceert gezaghebbende boeken over internationale hulpverlening en vluchtelingen in mondiaal verband. Enkele titels: *Niemand wil ze hebben* en *De crisiskaravaan*. Ze vertelt over de achterkant van het nieuws: de ‘hulpverleningsindustrie’ als vijfde economie ter wereld en het failliet van het Europese vluchtelingenbeleid.

WOE. 26 FEB. 20 U. € 5. MARANATHAKERK, 2E SWEELINCKSTRAAT 156.





**Haagse kerken stellen zich voor aan de stad**

Hoe ziet de kerk anno 2020 eruit? Tientallen groepen stellen zich op een zondagmiddag voor aan de stad, waaronder de kartrekkers van de relatief nieuwe kerkelijke 'pionierskerken'. Het programma: informatiemarkt (12 u.), opening (12:45 u.), workshops en presentaties door kerken en pioniersplekken; kinderprogramma en crèche (13:15 u.), gesprekken met een hapje en drankje (14:30 u.), slotviering (15:30 u.). Het congres is een initiatief van de Protestantse Kerk Den Haag, maar ook geloofsgroepen uit de omgeving doen mee.

ZO. 16 FEB. GROTE KERK, ROND DE GROTE KERK 12.

advertenties

**Firma A. H. Kerkhof & Zon**  
Uitvaartzorg sinds 1892

Dienstverlening op maat door uitvoering van:  
• levensbeschouwings- en geloofsgebruiken en individuele wensen

Uitvaartcentra naar uw keuze met ons advies, bijvoorbeeld:  
• Ad Patres Frederik Hendriklaan 7 's-Gravenhage (Statenkwartier)  
• diverse andere uitvaartcentra in 's-Gravenhage en omstreken  
• bij begraafplaats of crematorium

Thuisopbaring volgens uw wensen met de juiste zorg en middelen

Groot Hertoginnelaan 227  
2517 ET 's-Gravenhage  
firma@kerkhof-uitvaartzorg.nl **070 345 16 76**  
www.kerkhof-uitvaartzorg.nl

Zorgvuldige aandacht en professionaliteit, al vier generaties een familietraditie

want met afscheid begint herinnering

**Van Der Helm**  
uitvaartzorg

Voor een waardevol afscheid met zorg en respect afgestemd op ieders persoonlijke wensen.

Veenweg 14, Nootdorp  
Damlaan 64, Leidschendam  
Ina Boudier-Bakkerstraat 5, Delft  
De Sillestraat 182, Den Haag

**070-3202040 - www.vdhuz.nl - 015-3101643**

**ENGELN & SPOOR**  
UITVAARTVERZORGING

**VERZORGD, CORRECT, STIJLVOL**

Engelen & Spoor Uitvaartverzorging richt zich op het verzorgen van uitvaarten in Den Haag en omstreken. Wij hebben jarenlange ervaring in traditionele, religieuze en eigentijdse uitvaarten en staan garant voor een verzorgde, correcte en stijlvolle uitvoering van de uitvaart.

U KUNT ONS 24 UUR PER DAG, 7 DAGEN PER WEEK BEREIKEN: (070) 350 70 00  
INFO@ENGELNENSPOOR.NL - WWW.ENGELNENSPOOR.NL

HET CLINGENDAELHUIS - BENOORDENHOUTSEWEG 279 - 2596 BJ DEN HAAG

**Protestantse Kerk, kerken per stadswijk**

Stadswijken	Kerkgebouwen	Tijd	2 februari	9 februari	16 februari	23 februari
Centrum Schilderswijk	<b>Lukaskerk</b> Om en Bij 2	10.15	ds Jannet van der Spek	ds Folly Hemrica	ds Jannet van der Spek, kringviering	ds Hanneke Allewijn 26/2, 18u ds Jannet van der Spek
Benoordenhout Archipel	<b>Duinzichtkerk</b> Van Hogenhoucklaan 89	10.00	ds Fokke Fennema	ds Sibren Smits	naar Christus Triumfatorkerk	ds Carel van Dongen, doopdienst
Bezuidenhout Mariahoeve	<b>Christus Triumfatorkerk</b> Julia van Stolberglaan 154	10.00	ds Jaap van den Akker	ds Arie Jan van der Bom	ds Jaap van de Meent, ds C. Schreuder	ds Jaap van den Akker
	<b>Pax Christikerk</b> Vlamburg 2	10.30	ds Peter Bakker	ds Maarten Groen	ds Jantine van Iersel-Veenhof	Theo de Koning
Stadsdeel Laak Spoorwijk	<b>De Oase</b> Van Meursstraat 1	10.00	ds Theo Hettema	kringviering	naar Marcuskerk	ds Rob van Essen
Moerwijk/Morgenstond/Zuiderpark	<b>Marcuskerk</b> Jan Luykenlaan 90	10.00	ds Jantine Veenhof	ds Bas Plaisier	ds Els van der Wolf	11u ds Jantine Veenhof, dienst met GKIN
Vogelwijk Bloemenbuurt	<b>Bergkerk</b> Daal & Bergselaan 50 A	10.00	ds Martine Nijveld	ds Olivier Elseman	ds Axel Wicke, HA	ds Mary An Bezemer
Statenkwartier- O Duinoord Zeeheldenbuurt Regentessekwartier-N	<b>Maranathakerk</b> 2e Sweelinkstraat 156	10.30	naar Bergkerk	ds Axel Wicke, cantate Buxtehude	ds Rob van Essen, S&T	✱Sitty Smedinga
	<b>Noorderkerk</b> Schuijstraat 9-11	10.00	ds Durkje Sikkema	ds Anneke Mooi	ds Geertje Zomer	ds Jaap Quist
Vruchtenbuurt Bohemen	<b>Bosbeskapel</b> Bosbesstraat 5	10.00	ds Martin Koster	ds Paul Sanders	ds Martin Koster	ds Jan Eikelboom, S&T
Loosduinen Waldeck Houtwijk	<b>Abdijkerk</b> Willem III straat 40	10.00	ds Nel van Dorp	ds Henk van Laren	ds Wietske Verkuyl	ds Michiel Aten, S&T
Houtwijk	<b>Houthaghe</b> Toon Dupuisstraat 10	10.00	ds Sibren Smits, S&T	ds Theo Koelewijn	ds Nel van Dorp	J. de Haan
Bouwlust Vrederust Morgenstond	<b>Shalomkerk</b> Vrederustlaan 96	10.00	ds David Schiethart	ds Marjolein den Dulk	ds Klaas Koffeman	ds David Schiethart, S&T
Scheveningen Dorp	<b>Bethelkerk Scheveningen</b> Jurr.Kokstraat 173	10.00 17.00	ds Evert van Dalen	dr Anneke Mooi ds Hans van Ark	ds E. Versloot	ds Nel van Dorp
	<b>Oude Kerk</b> Keizerstraat 8	10.30 17.00	ds F. Wijnhorst	ds Barend Weegink naar Bethelkerk Dienst aan Zee	ds J. Alblas	ds Barend Weegink
Belgisch Park Statenkwartier-W	<b>Nieuwe Badkapel</b> Nieuwe Parklaan 90	10.00	ds Charlotte van der Leest	M. van der Laan	ds Charlotte van der Leest, cantate	ds Jacob Korf
Duindorp	<b>Pr. Julianakerk</b> Tesselsestraat 6	10.00	ds F. van den Bosch	Theo de Koning, 2.0 dienst	ds D. Thijs, HA	ds K. de Jong
Ypenburg	<b>De Toelucht</b> Laan van Hoornwijk 140	10.00	ds Attie Minnema	ds Attie Minnema	ds Attie Minnema	Mark van der Laan
Leidschenveen	<b>De Leidraad</b> Harriët Freezerhof 28	09.30	ds Jan van Westenbrugge	ds Klaas Wigboldus	ds Adrie Sterrenburg	Petra Vossegat-de Bruin

**Kerken in overige categorieën**

	Lokatie	Tijd	2 februari	9 februari	16 februari	23 februari
PKN-kerken voor de hele stad	<b>Bethlehemkerk</b> Laan v. Meerdervoort 627	10.00 16.30	drs Paul Visser Focusdienst ds Bert Karel Foppen	ds Bert Karel Foppen ds A. Schroten	ds A. Kunz ds Bert Karel Foppen	ds Bert Karel Foppen ds F. Roest
	<b>Houtrusterk</b> Beeklaan 535	10.30	ds Karl van Klaveren	ds Kim Magnee-de Berg	ds Karl van Klaveren	ds Ellen Verheul
	<b>Kloosterkerk</b> Lange Voorhout 2	10.00	ds Aafke Zaal	ds Netty de Jong, HA	ds Rienk Lanooy	10u30 Carel ter Linden cantate
	<b>Evang Lutherse Gemeente</b> Lutherse Burgwal 9	10.15	ds Hanneke Allewijn HA	ds Jannet van der Spek	ds Fokke Fennema	naar Lukaskerk
	<b>Eglise Wallonne</b> Noordeinde 25	10.30	pasteur Hartman Out NL	pasteur Hartman Out, Sainte-Cène	pasteur Karel Blei	Liesbeth van Hilten-Matthijsen
	Overige kerken	<b>Deutsche Evang Gemeinde</b> Bleijenburg 5	10.30	Pfr Thomas Vesterling	Pfr Thomas Vesterling	Pfr Thomas Vesterling
	<b>Doopsgezinde Gemeente</b> Paleisstraat 8	10.30	ds Jaap Brusewitz	ds Christien Duhoux, kinderdienst	br Menno Meihuizen	creatieve dienst
	<b>Ekklesia</b> Brouwersgracht 2-k, in steeg door hek	11.00	X	Moeder Aarde	X	Thema: Letter en geest
	<b>Ev. Broedergemeente Hernhutters</b> Chassésstraat 1	10.00	zr Christine Welschen, doop	br S. Bernhard	br Dyoemati Tumin, E. Bronne	11u. jongeren
	<b>Haagse Dominicus</b> Th. Swenckestraat 30	10.30	Even thuis Ad de Gruijter, Henk Baars	X	Humor Paul van der Harst	X
	<b>Indon Ned Chr. kerk GKIN Marcuskerk</b> Jan Luijkenlaan 92	13.30	ds Surya Harefa	ds Johannes Linandi	ds Stanley Tjahjadi	11u ds Jantine Veenhof
	<b>Kruispuntgemeenschap</b> Hofzichtlaan 115	11.00	ds Roel de Meij Mecima, eucharistie	X	br Rembrandt Zuijderhoudt	26/2 19u ds Joop Zuur, br Hans Koster
	<b>Remonstrantse kerk</b> Laan v. Meerdervoort 955	10.30	ds Carolien Gutteling-Sieverink	ds Antje van der Hoek	ds Johan Goud	ds Antje van der Hoek
	<b>Geref Kerk Vrijgemaakt</b> Duinkerstraat 1	10.00	ds Peter Strating	Dick Groenendijk	ds Jasper Klapwijk	ds Jasper Klapwijk
Ziekenhuizen	<b>Haga Ziekenhuis</b> Leyweg 275	10.00	pastor Wim Hoefman	X	ds Yvonne Schoonhoven	X
	<b>HMC Westeinde</b> Lijnbaan 32	10.00	ds Irene Visser	pastor Guido Schürmann	pastor John Batist	pastor Bertus Wessel
	<b>HMC Antoniusshove</b> Banninglaan 1 Leids'dam	10.30	pastor Bertus Wessel	X	pastor Guido Schürmann	X
	<b>Franciscuskerk</b> Nic Broeckhuijsenstraat 23	10.30	ds Mineke Kroes	pastor Bernadette Janssens	pastor Sjf Smit	ds Joop Zuur
	<b>Clarakapel</b> Vijgenstraat 43	10.30	pater Tomas van Driel	pastor Henk Verbaarschot	pastor Nanda de Hoop	ds Robert Nangu
Dienst doven en slechthorenden	<b>Koningkerk</b> Br. Ingenhoeslaan 4 Voorburg	10.00	ds Leneke Marchand	X	ds Jan van der Wolf	X

**Kerken met vaste gegevens voor elke zondag**

<b>Anglican Church</b> Ary van der Spuyweg 1. Elke zondag 8.30 Gesproken Holy Communion 10.30 Contemporary & Traditional (Holy Communion) Services with on 4th Sunday Anointing & Prayer for Healing,  17.00 Wellspring Service. On 4th Sunday: Choral Evensong	<b>American Protestant Church</b> Esther de Boer van Rijcklaan 1 9.45 am contemporary service 11.15 am traditional service	<b>Oud-Katholieke Kerk</b> Juffrouw Idastr. 7 Elke zo 10u eucharistie, 2/2 Hoogfeest Maria Lichtmis. 9/2 16u gezongen vesper, wo zolderkapel 12.30, 26/2 19.30 Aswoensdag	<b>Evangeliegemeente Morgenstond</b> Exoduskerk Beresteinlaan 263 Zo 10 samenkomst	<b>Volle Evangelie Gem.</b> Vredekerk Maartensdijklaan 126 zo 10u30 NL za 19u Arabisch	<b>Baptistengemeente</b> Vier Heemskinderenstraat 91 10u samenkomst	<b>Leger des Heils</b> Ambachtsgaarde 198 10u30 samenkomst met muziekcorps
				<b>Het Apostolisch Genootschap</b> Loevesteinlaan 170 Zo 9u30 samenkomst met zang en muziek meer op apgen.nl	<b>Genootschap der Vrienden - Quakers</b> Stadhouderslaan 8 Zo 10u30 stille samenkomst	<b>Zevende dag Adventisten</b> Robijnhorst 197 Op zaterdag! 10u Bijbelstudie 11u dienst

**Taizédiensten**

**Buurt- en kerkhuis Bethel,**  
Thomas Schwenckestraat 30  
Elke maandag 19.30  
Taizéavondgebed

**Elandstraatkerk**  
Elke 1e zaterdag van de maand  
19u30 Taizéviering

**Koningkerk Voorburg**  
Elke 2e zaterdag van de maand  
19u30

**Rooms-Katholieke kerken, Nederlandstalige weekendvieringen, zie verder www.rkparochiedevieringevangelisten.nl en www.rkdenhaag.nl**

<b>Centrum</b> , Parkstr. 65a H. Jacobus Maior Zo 9 u NL, 10.15 Lat, 12u NL 16u vespers. 26/2, Aswoensdag 12.45u. en 19.30u	<b>Schilderswijk</b> , Hoefkade 623, H. Martha, za 19u, zo 11.30 26/2, Aswoensdag 19.00u	<b>Haagse Hout</b> , Wassenaarseweg 53, St. Paschalis Baylon, zo 11u	<b>Bezuidenhout</b> Bezuidenhoutseweg 153, OLV van Goede Raad, wo 12.30 26/2, Aswoensdag 12.30u	<b>Marlot</b> Bloklandenplein 15, Obevekt Hart van Maria, za 17u, zo 9.30	<b>Zeeheldenbuurt</b> Elandstraat 194 OLV Onbevekt Ontvangen, zo 11u. 26/2, Aswoensdag 19.30u	<b>Rijswijk</b> Sir Winston Churchilllaan 372 HH. Benedictus en Bernadette, zo 9.30	<b>Deutsch</b> Badhuisweg 35a Sonntags 10.30 <b>English</b> Bezuidenhoutseweg 157 Sunday 10.00, 17.30 <b>Français</b> Stoeplaan 4 Wassenaar Dim 17.00
<b>Regentessekwartier</b> Beeklaan 188, H. Agnes, za 20u NL, zo 10u NL, 12u Sp 26/2, Aswoensdag 19.30u	<b>Valkenbos</b> , Kamperfoeliestraat 279, Kerk Titus Brandsma vrij 10u, zo 10.30	<b>Loosduinen</b> , Loosd. Hoofdstr. 4, Kerk Maria van Eik & Duinen za 10u, vrij 9u, za 17u (even maanden), zo 10u	<b>Waldeck/Kijkduin</b> Aaltje Noordervierstr. 4 H. Pastoor van Ars do 10u, vrij 9u, za 17u (oneven), zo 10.30	<b>Leyenburg</b> Leyweg 930 Emmaüskerk za 13u, zo 13u	<b>Scheveningen</b> Scheveningsweg 233, H. Antonius Abt, za 17 u, 2e en 4e 18u Engels, zo 10u. 26/2, Aswoensdag 19.30u	<b>Rijswijk</b> v. Vredenburgweg 69, H. Bonifatius zo 11u	

Doordeweekse diensten:  
■ Avondgebed bij DE ZINNEN,  
elke maandag 18.15-18.45 in  
Christus Triumfatorkerk met  
aansluitend soep en broodje.  
■ Aandachtscentrum,  
Schoolstraat 18, di t/m vr 13 u  
stiltewiering.  
■ Evangelisch-Lutherse Kerk,  
elke woensdag 12.45-13u  
middaggebed.

Symbolen: ♪ met cantorij, muziek etc; X geen dienst; \* zie website van de kerk; ⚰ voorganger met preekconsent; ✱ kerkelijk werker; ⚡ proponent (ds i.o.); 🏠 missionair pionier



## AGENDA: FEBRUARI

Kerkadressen zie pg. 6.

Tips: [redactie@kerkinderhaag.nl](mailto:redactie@kerkinderhaag.nl)  
of 06 123 130 53 (ook whatsapp)  
Hele agenda: [kerkinderhaag.nl](http://kerkinderhaag.nl)

## Catherine Keller

Rick Benjamins (prof. vrijzinnige theologie) spreekt over de feministische theologie Catherine Keller. Ze ziet de wereld als 'lichaam van God': de wereld, wij, bepalen God. We kunnen de wereld niet overzien, dus geen stellige godsuitspraken doen.

Za. 8. 15-17 u. € 7 ■ Houtrusterkerk

## Beproevingen

Broeder p. Jan-Maria (Sint Jan) geeft een cursus over uitdagingen in het leven. Welke beproevingen zijn er? Hoe beïnvloeden ze het leven? Hoe daar mee om te gaan? Di. 11, 18, 25. 19:30-21:30 u. ■ Johanneszaal, Oude Molstraat 37

## Bios

Samen kijken naar *The Mood for Love* (2000, 98 min.). Plot: een man en vrouw in Hong Kong komen naast elkaar te wonen; hun partners zijn niet veel thuis, de vlam slaat over... Borrel en gesprek na afloop. Info: Axel Wicke, 070 331 64 32. Vr. 14. 20 u. ■ buurt-en-kerkhuis Bethel, Thomas Schwenckestraat 30

## Reparatie-inloop

Mogelijkheid om, met hulp van aanwezigen, huishoudelijke spullen, hout, kleding en sieraden te repareren. Koffie staat klaar.

Za. 15. 10-13 u. ■ Christus Triumfatorkerk

## Bach

Maak het begin van de repetitie met koor en orkest van de Residentie Bach Ensembles mee, en luister vervolgens naar een inleiding door een deskundige op het gebied van de cantates en Johann Sebastian Bach. Inleiding van Sytze de Vries, 'Het huwelijk van woorden en noten'.

Za. 22. 16-18:30 u. ■ Kloosterkerk

advertentie

**Algemeen Maatschappelijk Werk Cardia**

Bij vragen of problemen waar u zelf niet uitkomt

T 070 - 8008 348

Meer info [www.cardia.nl/welzijn/maatschappelijk-werk](http://www.cardia.nl/welzijn/maatschappelijk-werk)



## IN MEMORIAM

Jaap van den Berg (1938-2019)

## Woordkunstenaar die buiten de kerkmuren trad



Jaap van den Berg is op 24 december 2019 op 81-jarige leeftijd overleden. Hij werkte vanaf 1982 tot aan zijn emeritaat als predikant in de Bethelkerk in Loosduinen. Daarnaast was hij vele jaren redacteur van *Hervormd Den Haag* en later *Kerk in Den Haag*.

Van den Berg stelde zich niet tevreden met de beslotenheid van de kerkmuren om zijn gedachten te uiten. In zijn optiek kan de kerk nooit genoeg de publieke ruimte opzoeken. Hij voedde het debat over allerhande stedelijke en maatschappelijke onderwerpen. Zo kruiste hij de degens met burgemeester Van Aartsen, toen die verordonneerde dat stembureaus niet langer mochten worden ingericht in kerkzaaltjes. Beïnvloeding? Koudwatervrees, vond hij. Sterker, waarom zou je ook niet in moskeeën kunnen stemmen? Dat zou de belangstelling voor de democratie onder Haagse moslims alleen maar stimuleren. Helaas, het idee werd niet opgepikt.

In alles wat Van den Berg zei en schreef, was de verre echo te herkennen van de pioniersgeest die sinds de Tweede Wereldoorlog de landelijke hervormde kerk had gekenmerkt. Enthousiaste gemeenteopbouw, aandacht voor historie, open staan voor cultuur, weg met het hokjesdenken – heel de kerk voor heel het volk. Internet was nog maar net doorgebroken of hij knutselde eigenhandig een kerkelijke website in elkaar.

Voor hem was een zelfbewuste presentie van de kerk vanzelfsprekend, met de zondagse kerkdienst als hoogtepunt. Vandaar zijn gehechtheid aan 'pagina 6' in *Kerk in Den Haag*, het grote overzicht van alle kerkdiensten. Want eredienssten, benadrukte hij, zijn geen besloten bijeenkomsten van een particuliere vereniging, maar principieel openbare stedelijke manifestaties, bestemd voor iedereen.

Jarenlang was hij voor dit overzicht – werkelijk monnikenwerk – verantwoordelijk. Nog in november overzag hij zijn werk aldus. 'Een van de schone resultaten van pagina 6 is de eenheid der stedelijke oecumene. Sinds mijn afscheid als samensteller is dit principe prachtig gehandhaafd door mijn opvolger.'

In de artikelen toonde hij zijn virtuositeit. 'Japiaans', werd zijn soms onnavolgbare taal genoemd. Hij was op zijn best als hij met doordachte humor over de stad schreef. In smeuïge columns over de 'peenbuikers' in Loosduinen bijvoorbeeld. Of later over zijn islamitische slager in de Boekhorststraat, met wie hij diepzinnige gesprekken voerde. Voor de woordkunstenaar Jaap van den Berg was *Kerk in Den Haag* een voertuig waarmee hij de stad op de kerk kon attenderen. De reikwijdte daarvan beviel hem zeer. Hij heeft zich bij ons thuis gevoeld.

JAN GOOSSENS, VOORMALIG HOOFDREDACTEUR KDH

## COLOFON

KERK IN DEN HAAG MAANDBLAD  
[WWW.KERKINDENHAAG.NL](http://WWW.KERKINDENHAAG.NL) WEBSITE

Februari 2020, jaargang 23, nr. 223

Uitgave van de Protestantse Gemeente te 's-Gravenhage, de Evangelisch-Lutherse Gemeente Den Haag, de Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage Oost en de Rooms-Katholieke parochie Maria Sterre der Zee.

Contact:  
[redactie@kerkinderhaag.nl](mailto:redactie@kerkinderhaag.nl)  
[hoofdredactie@kerkinderhaag.nl](mailto:hoofdredactie@kerkinderhaag.nl)  
Tel. 06 4626 69 64  
Parkstraat 32, 2514 JK Den Haag

Redactie: Greet Kappers (hoofdredacteur), Jan Goossens (tekstredactie),

Robert Reijns (eindredacteur), Henk Baars, Henriëtte Boerma, Rob van Essen, Hans Hemmes, Rienk Lanooy, Margriet Quarles van Ufford, Marijke Witteman.

Medewerkers: Irna van der Wekke, Eric van den Berg (website), Pieter van Schouwenburg (vormgeving).

Druk: Opmeer Drukkerij bv

Advertenties:  
[kerkinderhaag.nl/adverteren](http://kerkinderhaag.nl/adverteren)  
[adverteren@kerkinderhaag.nl](mailto:adverteren@kerkinderhaag.nl)  
06 123 130 53 (Robert Reijns)

Los postabonnement:  
€ 22,50 per kalenderjaar (10 nummers).  
Opgave: [info@kerkinderhaag.nl](mailto:info@kerkinderhaag.nl)  
Giften: IBAN NL35 INGB 0007 7749 10



## IN MEMORIAM

## Klaas Sekeris (1939-2020)



Klaas Sekeris is op 8 januari 2020 overleden. Hij was jarenlang aan de voormalige Hervormde Diaconie van Den Haag verbonden, van 1978 tot 2001 als uitvoerend secretaris. In die periode kwamen velen bij hem op bezoek om financiering te vragen voor maatschappelijke projecten.

Joke Visser, indertijd maatschappelijk activeringswerker bij het Gereformeerd Instituut voor Kerk en Samenleving, memoreert Sekeris als 'een hoffelijk persoon met het hart op de goede plek'. 'Hij kon goed luisteren, ruimte geven, stelde opbouwende vragen. Je kon aardig met hem sparring.'

De Protestantse Diaconie denkt aan Sekeris terug 'met dankbaarheid voor zijn kunde en nauwgezetheid'. Onder zijn regie groeide de Diaconie uit tot 'een vitale en moderne organisatie met dertig mensen in dienst'. Aan het einde van zijn loopbaan was Sekeris intensief betrokken bij de vorming van een kerkelijk stedelijk dienstencentrum. Dat leidde uiteindelijk tot de oprichting van de uitvoeringsorganisatie Stek van de Protestantse Gemeente, 'stichting voor stad en kerk'.

Tussen 2005 en 2015 was Sekeris voorzitter van Stichting Samenwerking Sociale Fondsen (thans Sociale Fondsen Den Haag). Directeur René Schwab kende hem van dichtbij. 'Klaas wist zijn zakelijk leiderschap uitstekend met persoonlijke betrokkenheid te combineren. Als ik eens langer op vakantie was, fietste hij langs het bureau om medewerkers desgewenst te ondersteunen. Conflicten loste hij nooit op door zomaar medewerkers te ontslaan, hij streed ervoor om tot een vergelijk komen. Bemoeizuchtig was Klaas niet, hij hield zich op gezonde afstand van onze inhoudelijke koers. Vergaderingen leidde hij strak en met groot gevoel voor humor.'

Na zijn pensionering bleef Sekeris nog jarenlang actief als diaken in de Lukaskerk. Klaas Sekeris was, samenvattend, een markant en erudiet man, die veel voor stad en kerk heeft betekend.

## PERSONALIA

## Ineke Bakker geridderd

Ineke Bakker heeft op 15 januari afscheid genomen als directeur van Stek. Ze is met pensioen gegaan. Op haar afscheidsreceptie ontving ze uit handen van Johan Remkes, waarnemend burgemeester



van Den Haag, een koninklijke onderscheiding. Ze is benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Derk Stegeman heeft het directeursstokje van haar overgenomen.

## Kerk, ken je verantwoordelijkheid

Steeds meer mensen kloppen bij kerken aan omdat ze de eindjes niet meer bij elkaar kunnen breien. Tien jaar geleden hadden we tienduizend dak- en thuislozen, nu veertigduizend. Burgemeesters en ombudsmannen hebben gezamenlijk de noodklok voor deze mensen geluid. Er zijn ruim 450.000 gezinnen die onder de armoedegrens leven, vijfhonderdduizend kinderen kunnen zich niet normaal ontwikkelen omdat thuis daar de mogelijkheid niet is. Volgens *NRC Handelsblad*, die er onderzoek naar deed, is de overheid hier ook mede schuldig aan, omdat het recht op voldoende inkomen

geschonden wordt. Vaak is juist de overheid de veroorzaker van de armoede, omdat mensen vastlopen in bureaucratie. Een derde van onze bevolking is niet zelfredzaam. Kerken springen vaak bij als deze mensen stuk gelopen zijn op het overheidsapparaat. In 2012 was dat voor een bedrag van negentwintig miljoen euro, in 2018 al veertig miljoen euro. Zegt Jezus niet dat wij ook de overheid op haar verantwoordelijkheid dienen te wijzen? De overheid heeft een aantal miljarden op de plank over. We zijn een land met een lage staatsschuld. De Europese Centrale Bank vroeg ons

land om meer te investeren in projecten, maar onze overheid zegt 'nee'. De overheid heeft een zorgplicht voor haar burgers, maar verzaakt die. Wordt het niet eens tijd dat de kerken gezamenlijk de overheid aanspreken op haar verantwoordelijkheid? De kerk kan hiermee in de praktijk brengen wat ze predikt. Nederlandse Staat: neem uw verantwoordelijkheid ten opzichte van de zwakkeren in onze maatschappij en veroorzaak niet nog meer leed! Kerk (instituut): spreek de overheid aan op haar verantwoordelijkheid, het land wacht er op!

HENK TEUTSCHER

## VERSE THEOLOGIE VERRASSENDE INZICHTEN

Rudolf Steiner (1861-1925) was geen theoloog. Toch blijkt het denken van deze grondlegger van de antroposofie bijzonder verfrissend voor de theologie.

In de antroposofische beweging wordt gestreefd naar vernieuwing. Dat gebeurt op tal van gebieden: op vrije scholen, in de antroposofische geneeskunde, bij instellingen voor gehandicapte en moeilijk opvoedbare kinderen, in de biologisch-dynamische landbouw, en door architecten die de organisch-levende bouwstijl toepassen. Minder bekend is de antroposofische mens- en wereldbeschouwing.

Volgens die beschouwing is er meer dan het zintuiglijk waarneembare alleen: wij mensen zijn in wezen geestelijk, zoals er ook andere geestelijke

wezens zijn. Het aardse is van het geestelijke doortrokken. In de antroposofie gaat het om een groot verhaal, de herkomst en bestemming van de mens, waarin Christus centraal staat. Christus, een groot goddelijk-geestelijk wezen dat bij de onderdompeling van Jezus van Nazareth in de Jordaan menselijke gestalte aannam.

Aangrijpend sprak Rudolf Steiner van Jezus' lijdensweg als *het mysterie van Golgotha*, volgens hem de grootste gebeurtenis die in de geschiedenis van mens en wereld heeft plaatsgevonden. En uit eigen ervaring zei hij dat Christus met ons is, 'tot aan de voleinding der wereld'.

Bij al wat Rudolf Steiner te berde bracht, hield hij zijn gehoor steeds voor dat men niets moest aannemen op zijn gezag, maar alles kritisch moest overdenken en onderzoeken. Hij wenste dat wie op een bepaald vakgebied met zijn inzichten aan

de slag wilde, zou aansluiten op hetgeen wetenschappelijk was onderzocht. In een boek heb ik als theoloog Steiners gedachten over de Bijbel, in het bijzonder het Nieuwe Testament, in verband gebracht met bijbelwetenschappelijk onderzoek van onder andere Cees den Heijer, Tjeu van de Berk, Bart Ehrman, Marcus Borg en Geza Vermes.

Door nieuwe wetenschappelijke benadering is veel in het Nieuwe Testament in een ander perspectief komen te staan. Dat perspectief bood Rudolf Steiner al. Zomaar wat voorbeelden. Vroeger leidden uitspraken van Paulus over wat de dood van Jezus teweegbracht tot kerkelijke leerstellingen, maar tegenwoordig wordt vooral de nadruk gelegd op zijn beeldspraak. De tekstvariant bij Lucas waarin staat dat Jezus, toen deze werd ondergedompeld, een verandering onderging (wat Steiner geloofde) blijkt de oudste te

zijn. De aanduiding in Johannes van Jezus als 'het licht der wereld' komt ook voor in bij Qoemran gevonden geschriften, en lijkt ontleend te zijn aan de leer van Zarathustra. Het verhaal in het vierde evangelie over de opwekking van Lazarus door Jezus, kan, gezien de Egyptische godsdienst, als een inwijding worden opgevat.

We kunnen Steiners inzichten dus gebruiken om bijbelverhalen van een diepere betekenislaag te voorzien. Rudolf Steiner brengt de blijde boodschap van het Nieuwe Testament met versheid aan de man.

WIM SCHUWIRTH, THEOLOOG EN LID VAN DE KLOOSTERKERKGEMEENTE

Wim Schuwirth is auteur van *Rudolf Steiner onder nieuwtestamentici – Het vijfde evangelie*. Uitgeverij Adventum (2019).



## Troubadour



TROUBADOUR MARTIJN BREEMAN. OPNAMES EN AGENDA OPTREDENS: KERKINDENHAAG.NL

## Valentijntjes

1.  
Toe, klepper nou,  
Mijn teergeliefde brievenbus.  
Toe, klepper nou!  
Ik was al op voor dag en dauw;  
Het is sint Valentijn en dus  
Verwacht ik mijn papieren kus.  
Toe, klepper nou,

2.  
Sint Valentijn,  
Is dit nu echt wat ik verdien?  
Sint Valentijn,  
Zou dit soms een vergissing zijn?  
Ik heb geen enk'le kaart gezien,  
Maar mijn vriendin een stuk of tien!  
Sint Valentijn!

3.  
Sint Valentijn, Sint Valentijn,  
Laat dit een dag van liefde zijn.  
De dag waarop een meisje zegt  
Hoezeer ze aan mij is gehecht.  
Helaas gaat niets zoals ik wil;  
Ik hoor dit pas op 1 april.

## Interreligieus eten en wandelen

Het koningshuis van Jordanië riep in 2010 namens de Verenigde Naties de *World Interfaith Harmony Week* in het leven. Het is een traditie geworden waarbij aanhangers van gevarieerde levensbeschouwingen een week lang hun eensgezindheid vieren. Dat gebeurt wereldwijd, ook in Den Haag. Hier is het een initiatief van het Interreligieus Beraad Segbroek.

## Wandeling

Tocht langs vier gebedshuizen. Na afloop soep en een voorstelling van theatergroep InSpiRituals.  
Za. 1, 14 u. ■ vertrek bij theater De Nieuwe Regentes, Weimarstraat 163

## Compassie

Aandacht voor het Handvest van Compassie, waarbij de mogelijkheid verkend wordt om Den Haag een 'stad van compassie' te laten heten.

Ma. 3, 16 u. ■ H. Familiekkerk

## Jong en oud

Themabijeenkomst over ontmoetingen tussen jongeren en ouderen. Met film, voordrachten en gesprekken.

Di. 4, 19:30 u. ■ H. Agneskerk

## Maaltijd

Jongeren en ouderen bereiden een maaltijd voor wijkbewoners en statushouders.

Woe. 5, 16 u. ■ Wijk- en Dienstencentrum Copernicus, Daguerrestraat 16

## Bingo

Afsluiting van de harmonieweek met een 'interreligieus bingo'.

Vr. 8, 16 u. ■ Wijk- en Dienstencentrum Copernicus

advertentie

## Franse barokmuziek in Nieuwe Kerk

Het Franse barokensemble Café Zimmermann viert zijn twintigste verjaardag met een reeks concerten. Hoewel het onderwerp 'Lamento' (klaaggezang) niet aan een feest doet denken, bevat dit programma alleen muziek om blij van te worden. Zowel in de instrumentale als vocale barokmuziek schreven componisten hun meest persoonlijke muziek in dit genre. Het ensemble concerteert samen met de Franse countertenor Damien Guillon, die bekend staat om zijn glasheldere en expressieve stem. Het ensemble, afkomstig uit de Grand Théâtre de Provence in Aix-en-Provence, heeft zijn naam afgeleid van Gottfried Zimmermann, eigenaar van een koffiehuis in het achttiende-eeuwse Leipzig. Daar luisterden bezoekers naar muziek van het Collegium Musicum, geleid door Georg Philipp Telemann en Johann Sebastian Bach.

Za. 29 FEB. 20:15 U. NIEUWE KERK, SPUI 175. KAARTEN (VANAF € 15): ZUIDERSTRANDTHEATER.NL OF KASSA CENTRALE BIBLIOTHEEK, SPUI 68.



## Erdal Balci over migratie en politieke islam in Nederland

Erdal Balci, journalist en schrijver, vertelt over zijn jeugd als gastarbeiderszoon in Nederland. Hij heeft aan den lijve ervaren hoe het Nederlandse overheidsbeleid van 'integratie met behoud van eigen identiteit' ertoe leidde dat het islamitische geloof in migrantengezinnen belangrijker werd. Hij beziet met lede ogen hoe de politieke islam niet alleen in Turkije maar ook in Nederland zich uitbreidt. Balci beschouwt zich als uitdrager van de verlichtingsidealen en heeft vanuit dat wereldbeeld zijn islamitische geloof vormgegeven.



Za. 29 FEB. 10:30-12:30 U. € 10. REMONSTRANTSE KERK, LAAN VAN MEERDERVOORT 955.



## Navolging: niets is moeilijker

Socioloog en demograaf Jenny Gierveld houdt een lezing over de onmacht van mensen om relaties aan te gaan of blijvend te onderhouden. En over financiële, fysieke of psychische moeilijkheden bij de zorg om kinderen, vrienden met dementie, enzovoorts. Ze vraagt zich daarbij af wat 'navolging' kan betekenen in de betekenis van Jezus' gebod: 'Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf'. Lezing in de serie 'Navolging anno 2020'. Org.: De Zinnen, Christus Triumfatorkerk, Duinzichtkerk.

Do. 20 FEB. 20-22 U. DUINZICHTKERK, HOGENHOUCKLAAN 89-91.

## MOET JE LEZEN

## Dat wonderlijke kerkasiel

Het wonder van Bethel. Op 26 oktober 2018 begon in de Haagse Bethelkapel een doorlopende kerkdienst, waarmee kerkasiel werd geboden aan het met uitzetting bedreigde gezin Tamrazyan. Op 30 januari 2019 werd de dienst feestelijk afgesloten, dankzij het bereikte kabinetsakkoord over het kinderpardon.



Precies een jaar later vindt in dezelfde Bethelkapel de boekpresentatie plaats van *Dat wonderlijke kerkasiel*. Het boek bevat een aantal bijdragen van de conferentie 'De inspiratie van Bethel' van mei 2019, afgewisseld met feiten en cijfers, impressies, reflecties, nieuwsbrieven en gedichten. En niet te vergeten een katern met kleurenfoto's. In het boek komt ruimschoots aan bod wat het kerkasiel en de doorlopende viering deed met voorgangers en kerkgangers. Meer dan twaalfduizend kerkgangers woonden de viering bij. Daarbij waren ook mensen die al jaren niet in een kerk waren geweest of zelfs nooit eerder een dienst hadden bezocht. Mensen van uiteenlopende achtergronden voelden zich aangesproken en er werd een vanzelfsprekende oecumenische samenwerking beleefd, aldus Willem van der Meiden in zijn bijdrage over het karakter van de vieringen.

Theo Hetteema gaat in zijn bijdrage 'Profetische liturgie en de kerk van de toekomst' vooral in op de theologische aspecten van het kerkasiel. Derk Stegeman gebruikt in zijn reflectie op het kerkasiel de metafoor van de pelgrimage – opbreken, onderweg zijn en thuis komen – die je niet onveranderd laat.

Het is goed en mooi dat dit boek er is, zodat deze bijzondere periode niet te snel vergeten wordt. Het inspireert om 'te doen wat gedaan moet worden', ook al weet je van tevoren niet of het succesvol zal zijn. Daarbij is het goed dat de dankbaarheid en trots op het kerkasiel niet al te triomfantelijk wordt geëtaled. Want, zoals in het voorwoord staat, er zijn in Nederland nog steeds duizenden mensen zonder officiële papieren, die moeten overleven in de marges van de samenleving. Om nog maar te zwijgen over de vluchtelingenproblematiek wereldwijd.

Willem van der Meiden & Derk Stegeman (2020). *Dat wonderlijke kerkasiel. De non-stop viering in de Haagse Bethelkapel*. Uitgeverij Skandalon; € 13,95.

advertentie

Van de Poll Makelaars B.V.

**BINNEN 48 UUR  
UW HUIS VERKOPEN?!**

- geen kosten -  
- geen bezichtigingen -  
- betrouwbare kopers -  
- binnen 48 uur een bod -

[www.vandepollmakelaars.nl](http://www.vandepollmakelaars.nl)  
[info@vandepollmakelaars.nl](mailto:info@vandepollmakelaars.nl)

## Joodse ethiek volgens Sacks

In het boek *Een gebroken wereld heel maken* (2016) bespreekt Jonathan Sacks, opperrabbin van Groot-Brittannië, 'een van de meest kenmerkende en uitdagende ideeën van het jodendom, de ethiek van verantwoordelijkheid'. Hij werkt de gedachte uit dat God mensen uitnodigt om 'partners in het scheppingswerk' te zijn, door een antwoord te geven op de roeping om goed te doen. Klaas Bruins (theoloog, diaconaal opbouwwerker) houdt vier avonden over dit boek, te beginnen in februari. Opgave: 070 318 16 56.

Di. 4 FEB. 20-21:30 U. BUURT-EN-KERKHUIS BETHEL, THOMAS SCHWENCKESTRAAT 30.

## COLUMN

## TIJD IS GELD IN HET CALLCENTER

Een levend antwoordapparaat. Dat ben je en dat blijf je, wanneer je als 'operator' in dienst treedt bij de firma List, Leugen & Bedrog (L, L & B). Ik krijg het te horen bij de 'intake' en nogmaals na een week of vier 'werken' voor L, L & B. Het lijkt mijn 'supervisor' (eind dertig) en mijn 'senior' (begin twintig) te verbazen dat dit onvoldoende tot me is doorgedrongen. Mijn eigen naïviteit verbaast me eigenlijk ook wel. Hoe kan ik nou denken dat het vreemd is dat je een mailtje krijgt als je een minuut te laat inlogt? Van iemand in de organisatie die je nog nooit gezien hebt, maar wiens taak het blijkbaar is jou en je collega's in de gaten te houden? Had ik soms gedacht dat zo'n 'timechecker' me even komt opzoeken, vanuit zijn positie binnen een

straal van misschien dertig of veertig meter van de mijne?

Tijd is geld. Dat krijg ik tijdens het gesprek met mijn leidinggevenden duidelijk te horen. Maar, nu ik er nog even over nadenk, dat zei precies dezelfde 'supervisor' bij de 'intake' toch ook al? Hoe kan ik dat nou vergeten? Neem ik mijn werk bij L, L & B eigenlijk wel serieus?

Ter zake nu. Graag. Dank je. Vanaf het moment dat je van je fiets afstapt, ben je bezit van de firma. Het is je vergund met een plastic 'druppeltje' de diverse deuren en poorten te ontgrendelen die je scheiden van je werkplek. Dat zijn er vier. Parkeergarage in. Parkeergarage uit. Hoofddeur L, L & B. Tweede deur L, L & B. Oh ja, je kluisje. Daar kunnen wat persoonlijke spullen in, mi-

ze niet te groot zijn. Want tassen op de werkvloer zijn verboden.

Je neemt plaats tussen drie schotjes, probeert een balsturige computer aan de praat te krijgen en geen acht te slaan op het Haagse Bos, verleidelijk in het venster. Evenmin schenk je aandacht aan collega L., die zich heeft opgericht vanachter zijn omheining. L. is een student van rond de vijftwintig, met de motoriek van een oude man. Hij werkt hier al een tijdje.

Het werk als 'operator' bestaat uit de telefoon opnemen namens een van de honderden klanten van L, L & B en de beller het bos insturen. Daar komen allerlei trukjes aan te pas, vandaar de bedrijfsnaam. Het doel: de bellende partij zo snel mogelijk afpoeieren en ontmoedigen ooit nog

eens telefonisch contact op te nemen. Bedrijven betalen grif voor deze dienst, zodat ze de handen vrij hebben voor hun 'core business'. Voilà. Een verdienenmodel.

Die telefoon was trouwens helemaal geen telefoon, maar een 'headset' die zich als een parasiet aan je vastklampte en je na een dienst van vier of vijf uur totaal had leeggezogen. Oh ja, je mocht tien procent van een uur pauze nemen, en daarnaast tien minuten of een kwartier. Of was dat nou de totale pauzetijd? Het maakte niet uit, opgejaagd voelde je je toch wel.

Ja, ik spreek inmiddels in de verleden tijd.

MATTHIJS TERMEER